

Årgång 22 | Nr 1 | 2009

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen bildades år 1982. Den har för närvarande 251 medlemmar.

Medlemsavgiften för år 2009 är 75 kr. För detta får du *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor) samt möjlighet att delta på årsmöte + exkursion.

Föreningens plusgiro: 66 29 27 - 3

Styrelse 2008–2009

Ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö

Tel 0380 - 106 29. E-post margareta.edqvist@telia.com

Vice ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11C, 393 50 Kalmar

Tel 0480 - 251 89. E-post tomas.buren@netatonce.net

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona

Tel 0455 - 31 17 41. E-post ake.widgren@lansstyrelsen.se

Kassör: Hans Thulin, Malmgatan 1, 562 42 Taberg

Tel 070 - 795 54 34. E-post hans.thulin@swipnet.se

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede

Tel 08 - 649 15 69. E-post thomas.karlsson@nrm.se

Helen Bjurulf, Madängsvägen 2B, 556 28 Jönköping

Tel 036 - 71 02 23. E-post helen.bjurulf@gmail.com

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta

Tel 0472-129 19. E-post per.darell@alvesta.se

Jan-Erik Hederås, Tyingegatan 21, 252 76 Helsingborg

Tel 042-14 03 91. E-post je.hederas@telia.com

Åke Rühling, Humlekärrshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn

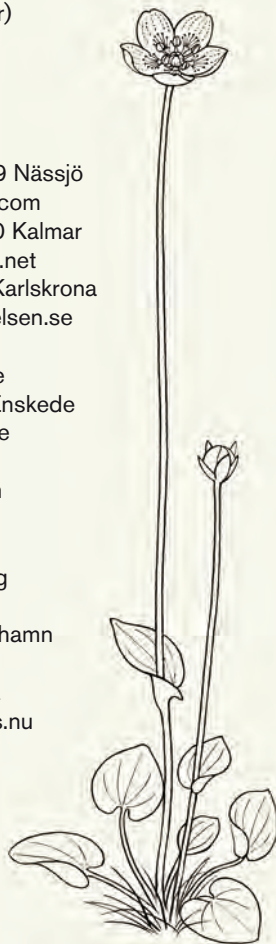
Tel 0491-771 61. E-post ake.ruhling@telia.com

Nicklas Strömberg, Vällingbyvägen 8, 570 84 Mörlunda

Tel 0495-142 79. E-post nicklas.stromberg@anthus.nu

Jonas Wäglind, Tegnérsgatan 4B, 392 34 Kalmar

Tel 0480-212 59. E-post jonas.waglund@telia.com

Slätterblomma
Parnassia palustris

Omslagsbild: Glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum*, stor och ståtlig men likväl förbisedd ända tills nu. Åke Widgren berättar i detta häfte av *Parnassia*. – Foto (från Orlunden i Jämshög, Blekinge) Åke Widgren.

Storigelknopp *Sparganium erectum*

Fyra underarter i Blekinge och södra Småland

▪ Åke Widgren

Storigelknopp *Sparganium erectum* är i Sverige en bristfälligt känd art. Den delas i Europa sedan gammalt upp i fyra underarter, sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum*, vanlig storigelknopp *S. erectum* ssp. *microcarpum*, glansigelknopp *S. erectum* ssp. *neglectum* och klotigelknopp *S. erectum* ssp. *oocarpum*.

Vanlig storigelknopp har alltid betraktats som den i särklass vanligaste av de fyra. De övriga har ansetts vara ovanliga eller mycket ovanliga i landet, men delvis kanske detta beror på att de har varit förbisedda. För bestämningen krävs nämligen mogna frukter som insamlats sent på året när de flesta inventerare har avslutat fältsäsongen.

I de hittills genomförda landskapsfloraprojekten, exempelvis i Blekinge och Småland, har många av de belägg som insamlats haft ofullständigt utvecklade frukter och därför inte varit bestämbara till underart.

Tyvärr har också de svenska beskrivningar och specialnycklar som funnits tillgängliga varit ofullständiga, inte minst när det gäller bra bilder på underarterna. Särskilt förvirrande är

att bilderna på frukter av sotigelknopp och vanlig storigelknopp är förväxlade i *Den nya nordiska floran* (Mossberg & Stenberg 2003).

Den svåraste underarten att bestämma är glansigelknopp. Dess tyska namn *Unbeachteter Igelkolben* är en översättning av växtens vetenskapliga namn *neglectum* som betyder obeaktad eller förbisedd. Även om det är ett otympligt namn så är det mycket träffande.

Utbredning och status

Storigelknopp har en cirkumpolär utbredning som omfattar de tempererade delarna av Europa, Nordafrika och Asien (österut till Japan) samt Nordamerika och Australien (Cook & Nicholls 1987). De fyra underarterna har alla en stor geografisk spridning i Europa.

Vanlig storigelknopp anses vara den vanligaste och mest spridda underarten i Sverige, med en utbredning som sträcker sig från Skåne till Norrbotten (enstaka fynd). Den är även vanlig och spridd i övriga Europa.

Sotigelknopp är den näst mest spridda underarten i landet. Den förekommer från Skåne till Uppland men med stora luckor i utbredningen, främst i skogsbygderna. *Smålands flora* redovisar fynd från endast 6 inventeringsrutor (Edqvist & Karlsson 2007), och i *Blekinges flora* presenteras fynd från 12 rutor (Fröberg 2006). I övriga Europa är underarten vitt spridd.

Glansigelknopp har en utpräglad sydlig utbredning i landet; innan den här inventeringen gjordes var den endast känd från Skåne (fynd från 94 inventeringsrutor enligt Tyler m. fl. 2007), Västergötland och Bohuslän (1 äldre fynd vardera enligt Olsson 2000a), Småland (2 äldre fynd enligt Edqvist & Karlsson 2007), Öland (3 aktuella lokaler enligt Artportalen, januari 2009) samt Blekinge (1 fynd 2005, se nedan). I senaste rödlistan (Gärdenfors 2005) är underarten klassad som missgynnad (NT). I stora delar av europeiska fastlandet, liksom i delar av Danmark, anses glansigelknopp vara den vanligaste underarten.

Klotigelknopp är mycket ovanlig i både Sverige och större delen av övriga Europa. Den är hittills funnen i 8 inventeringsrutor i Skåne (Tyler m. fl. 2007) samt på en plats i Uppland 2006 (Olsson 2000b). I senaste rödlistan (Gärdenfors 2005) är klotigelknopp klassad som starkt hotad (EN).

Inventeringen

I samband med inventering för Små-

lands Flora i Kronobergs län under 1980-talet, och för Skånes Flora i norra Skåne under 1990-talet, hittade jag arten storigelknopp flera gånger. Om jag någon gång försökte bestämma växten till underart så blev det givetvis vanlig storigelknopp. Att någon av de andra underarterna skulle kunna vara aktuella utanför Skånes slättbygder var knappast att tänka på.

De första fynden. Jag kom först i kontakt med glansigelknopp vid inventering för Skånes Flora i östra Skåne i början av 2000-talet, då jag samlade några belägg som bestämdes till denna underart av Kjell-Arne Olsson. I samband med inventering av vattenväxter i Svartasjön nordost om Karlshamn i mellersta Blekinge 2005 hittade jag sedan en storigelknopp med påtagligt långsprötade och spolformade frukter. Med de skånska fynden i färskt minne misstänkte jag att det var glansigelknopp, vilket senare också bekräftades av Lars Fröberg. Det var det första fyndet av underarten i Blekinge!

Sommaren 2006 hittade jag av en tillfällighet glansigelknopp vid ännu en blekingsk sjö, Orlunden i Olofströms kommun. Hösten 2006 började jag medvetet söka efter underarten i Blekinge och hittade den då på ytterligare en lokal, denna gång vid Ronneby i landskapets mellersta del. Därmed väcktes idén att göra ett mer omfattande eftersök under nästföljande år.

Inventering 2007. Den ursprungliga planen var att försöka finna glansigel-

Bild 1. Mogna och torkade frukter av storigelknoppar *Sparganium erectum*. Från vänster: vanlig storigelknopp ssp. *microcarpum*, glansigelknopp ssp. *neglectum*, klotigelknopp ssp. *oocarpum* och sotigelknopp ssp. *erectum*. Lägg märke till att frukten hos vanlig storigelknopp är bredast i övre delen (har skuldror); hos glansigelknopp är den bredast på mitten. – Foto Le Carlsson.

knopp på ett större antal lokaler i Blekinge under sensommaren 2007. Under Smålands Floras årsmötesexkursion i augusti 2007 hittade jag glansigelknopp i Halltorpsån vid Värnanäs, i södra delen av Kalmar kommun. Det var första fyndet av underarten i Småland sedan 1922, då Nils Blomgren samlade den vid både Värnanäs och det närbelägna Loverslund (Edqvist & Karlsson 2007). Inventeringsplanerna utökades därför till att omfatta även södra Småland.

De extrema regnmängder som föll under sommaren 2007, och som ledde till onormalt höga flöden i de flesta vattendrag i Sydsverige, gjorde att storigelknopparnas fruktsättning uteblev på många lokaler. Visserligen hittades glansigelknopp på ytterligare några lokaler i sydöstra Småland och i Blekinge,

men på många ställen var frukterna helt sterila och obestämbara. Det behövdes därför ytterligare en säsong för att få en någorlunda säker bild av glansigelknoppens utbredning i sydöstligaste Sverige. *Parnassia* 2008:1 innehöll en notis om projektet samt en efterlysning av belägg från olika delar av Småland (Widgren 2008).

Inventering 2008. Under 2008 återbesöktes ett stort antal storigelknopps-lokaler som rapporterats i arbetet med Blekinges Flora och Smålands Flora under främst 1980-talet, samtidigt som många nya potentiella växtplatser besöktes. Förutom jag själv, i Blekinge och delar av Småland, inventerade Bengt Nilsson och Gunnar Olsson i Blekinge, Tomas Burén i sydöstra Små-

land och Bertil Möllerström i sydvästra Småland.

Resultaten överträffade förväntningarna. Förutom en mängd lokaler med glansigelknopp hittades klotigelknopp som ny för både Blekinge och Småland, och sotigelknopp och vanlig storigelknopp upptäcktes på ett flertal nya lokaler. Denna sammanställning omfattar alla fynd av säkert bestämda storigelknoppar i Blekinge och södra Småland under perioden 2005–2008.

De flesta bestämningarna har gjorts av mig. Några exemplar har även kontrollerats av Thomas Karlsson och Lars Fröberg. Belägg från Blekinge har lämnats till Botaniska museet i Lund (LD) och belägg från Småland till Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm (S).

Resultat

Under perioden 2005–2008 insamlades 82 fertila och bestämbara belägg från sammanlagt 80 lokaler i Blekinge (spridda i hela landskapet), sydöstra Småland (Kalmar och Torsås kommuner) samt södra Smålands inland (Ljunby, Markaryds, Älmhults, Tingsryds och Emmaboda kommuner).

Fynden fördelar sig på underart enligt följande:

Glansigelknopp	32
Vanlig storigelknopp	34
Sotigelknopp	14
Klotigelknopp	2

Glansigelknopp är den vanligaste

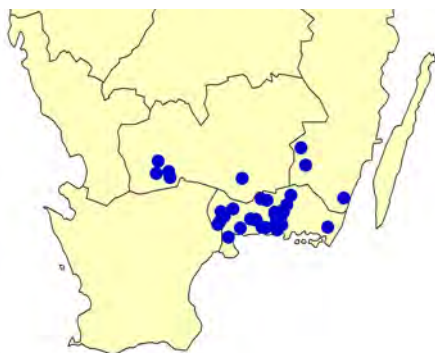

Karta 1. Fynd av glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum* i södra Småland och Blekinge 2005–2008. Uttag ur Artportalen, mars 2009.

underarten i Blekinges och sydöstra Smålands kustbygd (se karta 1). Den förekommer i ett bälte från västra Blekinge och österut via Torsås till strax norr om Kalmar. Längre norrut än så har den ännu inte eftersökts. De flesta fynden har gjorts mycket nära kusten; endast tre lokaler i västra Blekinge är belägna mer än 1 mil in i landet.

Att det stora antalet fynd skulle bero på en sentida snabb spridning är inte sannolikt. Däremot är det ingen tvekan om att storigelknoppar kan etablera sig på nya lokaler på ganska kort tid. Från Blekinge finns två exempel på grävda dammar där arten etablerat sig i rejäla bestånd på mindre än 10 år. I båda fallen har det troligen rört sig om närspridning från angränsande diken eller bäckar.

Glansigelknopp förekommer vanligtvis i rena bestånd, men på två lokaler i Blekinge har blandbestånd med vanlig storigelknopp påträffats.

Karta 2. Fynd av vanlig storigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *microcarpum* i södra Småland och Blekinge 2005–2008. Uttag ur Artportalen, mars 2009.

Karta 3. Fynd av sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum* i södra Småland och Blekinge 2005–2008. Uttag ur Artportalen, mars 2009.

Exempel på lokaler (glansigelknopp):

Blekinge: Ronneby, Risanäs våtmark (3F5d, 6228155/1465623), grävd damm, rikligt, 2007-09-29, Åke Widgren & Bengt Nilsson

Småland: Halltorp, Halltorpsån, Värnanäs (4G2e, 6263541/1520620), bron vid gamla E22, rikligt, 2008-09-27, Åke Widgren & Tomas Burén

Vanlig storigelknopp är spridd inom hela undersökningsområdet, men den är mindre vanlig närmast kusten och saknas nästan helt i sydöstra Smålands och östra Blekinges kustbygd. I inlandet (skogsbygden) är det däremot den helt dominerande underarten (se karta 2).

Sotigelknopp är ganska ovanlig och glest spridd, med stora luckor i undersökningsområdet. De flesta fynden är gjorda i slättområden som Sölvesborgstrakten och Kalmartrakten (se karta 3). Endast en lokal i nordvästra Blekinge avviker från detta mönster.

Exempel på lokaler (sotigelknopp):

Blekinge: Bräkne-Hoby, Bräkneån strax nedströms Mörtströmmen (3F5b, 6228190/1456770), spridd kring bryggor och båtplatser, 2008-09-07, Åke Widgren

Småland: Kalmar, kvarteret Spaden V om Karlstorpsvägen (4G6g, 6283413/1531699), näringsrikt, förorenat dike, 2007-09-03, Tomas Burén

Klotigelknopp är den i särklass sällsyntaste underarten. Den hittades på en lokal i vardera Blekinge och Småland, som ny för båda landskapen.

Samtliga lokaler (klotigelknopp):

Blekinge: Hällaryd, Siggarpån ca 400 m NO Siggarp (3E5j, 6229070/1447370), liten näringsrik å, spridd på en ca 200 m lång sträcka, 2008-09-07, Åke Widgren

Småland: Söderåkra, Brömsebro, "Kanalén" 600 m VNV Korpavik (3G8c, 6242000/1512280), 170 m lång dikessträcka genom åkermark, rikligt, 2008-08-24, Åke Widgren

Tabell 1. De viktigaste skillnaderna mellan sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum*, klotigelknopp ssp. *oocarpum*, vanlig storigelknopp ssp. *microcarpum* och glansigelknopp ssp. *neglectum*. Samtliga uppgifter avser mogna, torkade frukter.

Egenskap	Sotigelknopp	Klotigelknopp	Vanlig storigelknopp	Glansigelknopp
Frukt, färg	Mörkbrun–svart	Mörkbrun–svart	Matt ljusbrun–mörkbrun	Ljusbrun, något glänsande
Frukt, form	Bredast i övre delen, skarpt kantig	Bredast på mitten, klotformig	Bredast i övre delen (skuldror), svag insnörning vid mitten, skrynklig	Bredast vid mitten, spolformad, slät–något rynkig
Frukt, längd utan spröt	6–8,5 mm	5 mm	6–8 mm	6,5–8 mm
Frukt, bredd	4,5–6 mm	4,5–5 mm	2,5–3 mm	3–4,5 mm
Fruktspröt, längd	1,5–2 mm	2–3 mm	2–3 mm	3–4,5 mm
Kalkblad	Korta och breda	Korta och breda	Långsmala, skedlikt vidgade i toppen	Långsmala, svagt vidgade i toppen

Kännetecken

Bästa tiden att samla belägg av storigelknoppar är september–oktober, när frukterna är välutvecklade. Insamling tidigare än så rekommenderas inte.

Sotigelknopp och klotigelknopp är genom sina karakteristiskt formade frukter ganska lätta att känna igen. Desto svårare är det att skilja mellan glansigelknopp och vanlig storigelknopp, något som inte bara kräver att frukterna är mogna utan de bör även vara torkade (bruna).

Bestämning bör helst ske innan växten läggs i press. Frukterna, särskilt sådana som insamlats mycket sent på säsongen, blir lätt deformerade vid pressningen vilket försvårar bestämningen.

Svenska beskrivningar eller bestämningsnycklar som utförligt presenterar de olika underarterna saknas. Den i

särklass bästa nyckeln som jag har sett finns i *Plant Crib*, en brittisk internetsida (ursprungligen en bok) som beskriver och ger bestämningsnycklar till svårskilda växtarter (Rich & Jermy 1998).

De karaktärer som anges nedan avser, om inget annat sägs, torkade frukter. Måttuppgifterna baseras på det insamlade materialet och avviker något från de siffror som presenterats av Rich & Jermy (1998), se nedan. Observera att de angivna måtten avser normalt utvecklade frukter.

Sotigelknopp har oftast påfallande stora, breda och kantiga frukter (se bild 1 och 2). I tvärsnitt är frukten skarpt 3–5-kantig. Sett från sidan är den omvänt pyramidal i formen, med starkt plattad översida och ett kort rakt spröt.

Frukten längd, exklusive sprötet, är 6–8,5 mm, fruktens bredd är 4,5–6 mm

Bild 2. Sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum* från Bräkneån nedströms Mörtströmmen, Bräkne-Hoby, Blekinge. Observera de breda och kantiga frukterna. – Foto Le Carlsson.

och sprötet är 1,5–2 mm långt. Dessa mått överensstämmer väl med Rich & Jermys (1998) uppgifter.

Den torkade fruktens övre del är mörkt brun-svart (därför det svenska namnet), medan den undre delen är ljusare brun.

Bild 3. Klotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *oocarpum* från Brömsebro, Söderåkra, Småland. Observera den svaga fruktsättningen och den kulrunda frukten. – Foto Le Carlsson.

Kalkbladen, som är fästa vid fruktens bas, är ganska korta och brett spatellika i formen.

Klotigelknoppens frukter är omisskännligt runda. Den övre delen är kulformigt välvd, nästan ärtlik, medan den undre delen är omvänt svagt pyramidal (se bild 1). Sprötet är relativt kort och rakt.

Fruktens längd, exklusive sprötet, är omkring 5 mm, fruktens bredd är 4,5–5 mm och sprötet är 2–3 mm långt. Måtten överensstämmer väl med Rich

Bild 4. Vanlig storigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *microcarpum* från Kråkerum, Jämsjö, Blekinge. Observera de kortsprötade frukterna. – Foto Le Carlsson.

& Jermys (1998) uppgifter, med undantag för sprötlängden som uppges vara kortare än 2 mm.

Färgen på de frukter som insamlades i Blekinge och Småland 2008 är mörkt brun–svartbrun (dvs som sotigelknopp). Rich & Jermy (1998) uppger däremot att färgen är enhetligt ljusbrun.

Kalkbladen är korta och brett spatel-
lika i formen.

En god karaktär är också klotigelknoppens svaga fruktsättning. Vanligtvis utvecklas endast ett fåtal frukter per huvud, medan de övriga förblir sterila

(se bild 3). Detta har ofta tolkats som ett tecken på att klotigelknopp kan ha uppkommit genom hybridisering, möjligen mellan sotigelknopp och glansigelknopp. Att klotigelknopp skulle ha uppkommit genom en enkel korsning mellan dessa två ifrågasätts dock av Cook & Nicholls (1987). Observera att delvis felslagna frukter ibland kan förekomma hos de andra tre underarterna.

Vanlig storigelknopp. Den vanliga storigelknoppens frukter har i torkat tillstånd en svagt välvd översida. Den undre delen är omvänt pyramidal och är vanligen tydligt skrynklig med en svag insnörning (midja) på mitten (se bild 1). Frukten är tydligt bredast i den övre delen (har skuldror) och är i tvärsnitt 3–5-kantig i den nedre delen. Den är oftast mindre än hos glansigelknopp – därav det vetenskapliga namnet *microcarpum*. Det relativt korta sprötet är på torkade mogna frukter ofta krökt.

Fruktens längd, exklusive sprötet, är 6–8 mm, fruktens bredd är 2,5–3 mm och sprötet är 2–3 mm långt. Måtteten avviker från Rich & Jermys (1998) siffror genom att både frukten och sprötet kan bli upp till 1 mm längre än vad dessa anger.

Färgen är matt mörkbrun i den övre delen, ljusare brun i den nedre.

Kalkbladen har en skedformig utvidgning i toppen, något som dock inte alltid är så lätt att se. De små och relativt kortsprötade frukterna gör att huvudet på en färsk planta ser mindre taggigt ut än hos glansigelknopp (se bild 4).

Bild 5. Glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum* från Risanäs, Ronneby, Blekinge. Observera de långsprötade frukterna. – Foto Le Carlsson.

Glansigelknoppens frukter är i torkat tillstånd mer eller mindre spolformade och bredast nära mitten. De avsmalnar pyramidalt i både den övre och undre delen (se bild 1), och skrynklar inte ihop sig lika mycket som hos vanlig storigelknopp. I tvärsnitt är frukten svagt kantig. Den är oftast något längre än hos vanlig storigelknopp. Även sprötet är långt, en karaktär som syns bäst på färskt material; vid torkning krymper det något men förblir oftast någorlunda rakt.

Fruktens längd, exklusive sprötet, är 6,5–8 mm, fruktens bredd är 3–4,5 mm och sprötet är 3–4,5 mm långt. Måtten avviker, liksom hos vanlig storigelknopp, från Rich & Jermys (1998) uppgifter. Frukterna är i genomsnitt både något kortare och bredare än vad dessa uppger.

Färgen är ljusbrun (alltid ljusare än hos vanlig storigelknopp) och något glansig.

Kalkbladen är jämbreda och bara svagt vidgade i toppen. På en färsk planta ger huvudena, genom de längre spröten, ett taggigare intryck än hos vanlig storigelknopp (se bild 5).

Ekologi

Av de 80 lokaler som ingår i inventeringen utgörs en majoritet av bäckar/diken på öppen mark. Att skilja mellan bäckar (som oftast är utträtade i odlingslandskapet) och diken har inte varit möjligt. Fynden fördelar sig på biotop enligt följande:

Bäckar/diken	52
Åar	16
Grävda dammar	6
Sjöar	4
Kärr	2

Några säkra skillnader mellan de olika underarterna när det gäller val av biotop har inte gått att se. Däremot tycks

sotigelknopp föredra mer utpräglad odlingsbygd (slättbygd), och möjligen också näringsrikare vatten än de andra.

Närspridning sker framför allt vegetativt, med hjälp av jordstammar. Spridning till nya lokaler sker sannolikt främst med hjälp av vatten (med vågor och strömmar) och fåglar. Undersökningar har visat att frukter som äts av fåglar kan passera oskadade genom tarmsystemet (Raunkiær 1895–99).

Eventuella hot

Två av underarterna är rödlistade, glansigelknopp som missgynnad (NT) och klotigelknopp som starkt hotad (EN).

Glansigelknoppens fortsatta rödlistning kan ifrågasättas. Den är långt vanligare och mer spridd än vad man tidigare har känt till, och ingenting tyder på att den skulle vara på tillbakagång.

Att bara två fynd av klotigelknopp gjordes bekräftar att denna är mycket ovanlig och rödlistningen är därför välmotiverad. Båda förekomsterna är utbredda och individrika, vilket tyder på att klotigelknoppen funnits ganska länge på lokalerna.

Storigelknoppar är vanligtvis kraftiga och konkurrensstarka. De gynnas av höga närsaltshalter och kan i starkt näringsberikade vatten bli mycket storvuxna.

Så gott som alla fynd har gjorts i öppna miljöer, främst solexponerade diken och bäckar. Igenväxning och beskuggning är sannolikt det största hotet mot underarterna. På 16 av de lokaler

från 1980-talet som återbesöktes under 2008 sågs arten inte. Sju av dessa var igenväxta och starkt beskuggade av buskar och träd och nu olämpliga för arten. Biotopförstörelse (t.ex. rörläggning av öppna diken, igenfyllning och dränering) är naturligtvis också negativa. Några äldre storigelknoppslokaler som förstörts påträffades dock inte vid inventeringen. Röjning och skötsel av dikesrenar och bäckstränder i odlingslandskapet gynnar sannolikt arten.

Taxonomi

Enligt Rich & Jermy (1998) är storigelknoppens underarter distinkta när det gäller frukternas storlek och form, samtidigt som intermediärer är okända i Storbritannien. Cook & Nicholls (1987) uppger dock att hybriderna sotigelknopp × vanlig storigelknopp, sotigelknopp × glansigelknopp samt vanlig storigelknopp × glansigelknopp är kända i Europa. I Finland har sotigelknopp med otypiskt små frukter och nedsatt fertilitet hittats på några ställen. De avvikande plantorna har tolkats som sannolika hybrider mellan sotigelknopp och vanlig storigelknopp (Uotila 1999).

I den aktuella undersökningen har inga misstänkta hybrider mellan olika storigelknoppar påträffats, och sådana är över huvud taget inte kända från Sverige om man bortser från den utbredda uppfattningen att klotigelknopp möjligen uppkommit genom hybridisering. Artfaktabladet för klotigelknopp (Olsson 2000b) påpekar att ett eventuellt hybridursprung innebär att de nuvarande underarterna bör

betraktas som skilda arter. I Finland uppfattar Uotila numera sotigelknopp, glansigelknopp och vanlig storigelknopp som olika arter, och beskriver även tre hybridkombinationer mellan dem (Hämet-Ahti m fl 2005).

Rent vegetativa storigelknoppsbestånd är inte ovanliga och det är möjligt att en del sådana skulle kunna vara hybrider. Detsamma gäller bestånd som blommor men vars frukter skruppnar. Huvudena hos dessa ser ut som hos klotigelknopp, men med samtliga frukter utvecklade.

Under 2007–2008 noterades vegetativa eller sterila bestånd på 8 lokaler i Blekinge och 5 lokaler i Småland, samtliga med till synes goda miljöförutsättningar. Dessa kommer att följas upp under de närmaste åren. Ännu är storigelknopparna långt ifrån färdigutredda, varken när det gäller utbredning eller taxonomi.

Stort tack till Bengt Nilsson och Gunnar Olsson som tålmodigt återinventerat och samlat belägg från ett stort antal gamla storigelknoppslokaler i Blekinge, till Tomas Burén som redan 2007 engagerade sig i projektet och som har samlat storigelknoppar från ett flertal lokaler i sydöstra Småland, till Bertil Möllerström som 2008 återinventerat och samlat belägg från lokaler i sydvästra Småland, till Le Carlsson som tagit alla bilder till artikeln samt till Thomas Karlsson och Lars Fröberg som bidragit med goda råd och synpunkter under inventeringen och artikelskrivandet.

Citerad litteratur

Cook, C. D. K. & Nicholls, M. S. 1987: A monographic study of the genus *Sparganium* (Sparganiaceae). Part 2. Subgenus *Sparganium*. *Bot. Helvetica* 97: 1–44.

Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Fröberg, L. 2006: *Blekinges flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Gärdenfors, U. (red.) 2005: *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Hämet-Ahti, L., Kurtto, A., Lampinen, R., Piirainen, M., Suominen, J., Ulvinen, T., Uotila, P. & Väre, H. 2005: Lisäyksiä ja korjauksia Retkeilykasvion neljäneen painokseen. [Additions and corrections to the fourth edition of Retkeilykasvio (Field flora of Finland).] *Lutukka* 21: 41–81.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Olsson, K.-A. 2000a: *Faktablad: Sparganium erectum ssp. neglectum – glansigelknopp*. ArtDatabanken, SLU. <<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/spa-negl.PDF>> Publicerat 2005-05-16. Hämtat 2009-04-19.

Olsson, K.-A. 2000b: *Faktablad: Sparganium erectum ssp. oocarpum – klotigelknopp*. Reviderat av M. Aronsson 2007. ArtDatabanken, SLU. <<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/spa-ooca.PDF>> Publicerat 2007-02-02. Hämtat 2009-04-19.

Raunkjær, C. 1895–99: *De danske blomsterplanter*. *Naturhistorie*. København.

Rich, T. C. G. & Jermy, A. C. 1998: *Plant Crib 1998*. Botanical Society of the British Isles, London. – Internet: <www.bsbi.org.uk/html/plant_crib.html> Publicerat 2005-11-16. Hämtat 2009-04-26.

Tyler, T., Olsson, K.-A., Johansson, H. & Soneson, M. (red.) 2007: *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Uotila, P. 1999: Does *Sparganium erectum* ssp. *erectum* grow in Finland? *Lutukka* 15: 57–60.

Widgren, Å. 2008: Samla stora igelknoppar! *Parnassia* 21: 4–5.

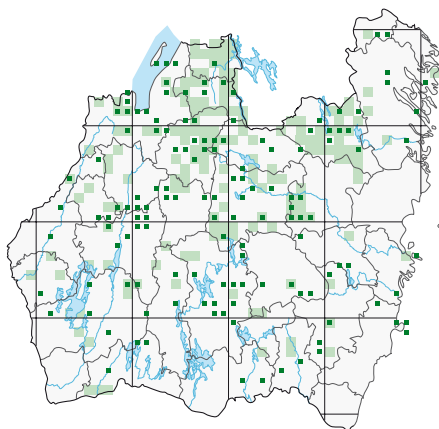
Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona. Tel 0455 - 31 17 41
E-post: ake.widgren@lansstyrelsen.se

Hur går det för gräsullen?

▪ Thomas Karlsson

När man ser gräsullen glänsa vitt i en kärrkant vet man att man har funnit en oas. Loppstarr och tätört brukar följa, och kanske hittar man orkideer som myggblomster, ängsnycklar eller rentav kärrknipprot.

Gräsullen kräver sluttande, översilad mark eller öppna källor för att trivas, och bete eller slåtter måste till, om inte vattenflödet är så starkt att det hindrar igenväxningen. Hög kalkhalt i vattnet är däremot inte nödvändigt – gräsullen finns eller har funnits även i våra magraste trakter.

Man känner igen gräsull redan på långt håll genom att ”ulltottarna” är så regelbundet formade – vanlig ängsull har ett tovigare utseende. Fyndet bekräftas om ullhuvudenas skaft är sträva. Ett svart band vid övergången mellan blad och strå är också arttypiskt.

Minskning. Vi vet att gräsullen har gått tillbaka i Småland genom utdikning, gödsling, skogsplantering och minskning av slåtter och bete. Jämför man antalet gamla uppgifter med vad vi fann under inventeringen 1978–1995, så verkar det inte vara någon större skillnad. Men vi genomströvlade markerna mycket noggrannare än vad man gjort tidigare. Om gräsullen hade varit lika spridd som förr, hade det säkert blivit många fler fynd.

Att döma av kartbilden har gräsullen gått tillbaka mest i södra Småland, där den alltid varit sällsyntast.

Gräsullens utbredning i Småland. Små mörka fyrkanter: 5 km-rutor med fynd före 1978. Stora ljusa fyrkanter: rutor med fynd under inventeringen. Kommungränserna har lagts in.

Tabell 1. Antal rutor med gamla och nya fynd av gräsull i Småland. Bara kommuner och kommundelar som ingår i landskapet Småland finns med.

Kommun	Gamla	Nya
Kronobergs län		
Markaryd	-	-
Ljungby	6	6
Älmhult	3	3
Alvesta	2	2
Växjö	10	3
Tingsryd	2	1
Lessebo	-	1
Uppvidinge	6	2
Hallands län		
Hylte	1	3
Jönköpings län		
Gislaved	4	2
Gnosjö	2	3
Vaggeryd	5	4
Värnamo	9	4
Jönköping	14	10
Sävsjö	4	3
Nässjö	9	20
Eksjö	6	7
Vetlanda	11	20
Aneby	6	16
Tranås	1	16
Kalmar län		
Emmaboda	2	2
Torsås	-	-
Kalmar	4	-
Nybro	4	3
Högsby	3	1
Mönsterås	2	1
Hultsfred	6	10
Oskarshamn	-	-
Vimmerby	9	27
Västervik	5	4
Östergötlands län		
Valdemarsvik	-	-
Åtvidaberg	2	1

Gräsull *Eriophorum latifolium*. – Foto Margareta Edqvist.

Svenska Botaniska Föreningen

– som vår egen förening är ansluten till – undersöker varje år tillståndet i landet för en krävande växt, och i år har turen kommit till gräsull. Var med och kartlägg gräsullen i Småland år 2009! Fynden kan du antingen rapportera på Artportalen (www.artportalen.se) eller till Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö (tel 0380-106 29, e-post margareta.edqvist@telia.com).

Detaljuppgifter om gräsull i din kommun kan du få från mig, adress nedan.

Thomas Karlsson, Skogsvägen 46,
122 63 Enske. Tel 08 - 649 15 69
E-post: thomas.karlsson@nrm.se

ÅRSMÖTET 2009 – Ädelfors 26–27 juni

Välkomna till föreningens årsmöte den 26–27 juni på Ädelfors folkhögskola utanför Vetlanda!

Fredagen den 26:e ägnas åt årsmötet och en kortare kvällsvandring. På lördagen guidar Margareta Edqvist och Vetlanda botaniska sällskap oss i härliga marker i Vetlanda kommun (samåkning, egna bilar).

Preliminära besöksmål är Djupaskuran, Repperda och Vagnhester.

Djupaskuran är en sprickdal med upp till 20 m höga väggar. I dess botten finns fuktskogsflora med storgroë och dvärghäxört; på klipporna uppträder kungsmynta och småormbunkar som grönbräken och svartbräken. Mossfloran är yppig och rik på rariteter.

Repperda. Här finns en gammal utmark som har hävdats traditionellt med bete och slåtter i århundraden. Den bjuder på i stort sett alla torr- och friskängsarter man kan finna i övre Emådalen, t.ex. smalbladig lungört, trollsmultron, spindelört, backsmörblomma och brudbröd.

Vagnhester. Här besöker vi en gles björkhage i svag sluttning. Marken är fuktig och delvis källpåverkad, och det finns rikligt med gräsull, ängsstarr och loppstarr samt källört och tätört. Klasefibbla och hartmansstarr möter vi också.

Välkommen med din anmälan! (Anmälningsblankett finns bifogad detta häfte av Parnassia.)

DE VILDA BLOMMORNAS DAG 2009 – Söndag 14 juni

Denna dag ordnar Svenska Botaniska Föreningen blomstervandringar i samarbete med lokala föreningar på ett par hundra platser i hela Sverige. Man arrangerar också vandringar i Norge, Finland, Island och Danmark inklusive Färöarna och Grönland.

Kunniga exkursionsledare berättar om hur man känner igen både vanliga och mindre vanliga växter och i vilka

miljöer man träffar på dem.

Detta är en utflyktsdag för hela familjen! Packa ryggsäcken med fika och flora, och stoppa förstoringsglasat i fickan!

I Småland finns det ett tjugotal vandringar att välja på. Titta på Svenska Botaniska Föreningens hemsida www.sbf.c.se – där finner du mål, samlingsplatser, tider och ledare!

Nyheter från småländska bangårdar

▪ Anna Knöppel

Under sommaren 2008 inventerades ett antal sydsvenska bangårdar på bland annat kärlväxter. Inte minst de småländska bangårdarna bjöd på intressanta fynd. Exempelvis gjordes ett nytt fynd av det mycket sällsynta sprengelesbjörnbäret *Rubus spengelii* i Södra Vi – och i Diö hittades västkustros *Rosa elliptica* ssp. *inodora* för första gången i Småland.

Bangårdsmiljön

Bangårdar har sedan länge varit kända för att hysa en mycket rik ruderatflora (Almquist 1957). Dessa områden är i flera avseenden unika i dagens landskap. Sandiga och torra marker som på liknande vis har varit i bruk av människan under en längre tid har blivit ovanliga i och med effektiviseringen av jordbruket. Dessutom innebär tågtrafiken, och arbetet kring denna, unika spridningsmöjligheter för många arter. Miljön på (främst äldre) bangårdar karakteriseras av att just vara torr och sandig med hög solinstrålning samt att ha ett stort inslag av mänsklig störning. Ett heltäckande växttäckte har sällan hunnit etablera sig, vilket betyder att

konkurrenssvaga växter, t.ex. ettåriga arter, har en chans att slå rot. Ofta är näringshalten låg och man hittar gärna ärtväxter vilka lever i symbios med kvävefixerande bakterier.

Inventeringen

I syfte att få en bättre bild av värdefulla och skyddsvärda områden i järnvägs-miljö inventerades sommaren 2008 ett urval sydsvenska bangårdar på uppdrag av Banverket. Jag besökte totalt 52 bangårdar för att sammanställa artlistor över kärlväxter för samtliga lokaler.

I Småland inventerade jag 21 lokaler av varierande storlek (allt ifrån stora bangårdar som Kalmar och Emmaboda till små bangårdar som i vissa fall varit nedlagda sedan länge, exempelvis bangården i Vissefjärda). Floran hade som väntat betydande inslag av typiska "bangårdsväxter" som småsporre *Chaenorhinum minus*, vallkrassing *Lepidium heterophyllum* och taklosta *Anisantha tectorum* men bestod även till stor del av olika kulturväxter samt av typiska ängs- och sandmarksväxter. Några av de intressanta fynd som gjordes beskrivs nedan.

Kalmar godsbangård - en grönskande oas mitt i staden. På bilden ser man sandvita *Berteroa incana*, äkta johannesört *Hypericum maculatum*, stor ängssyra *Rumex thyrsiflorus* och hasselbjörnbär *Rubus wahlbergii*. – Foto Anna Knöppel.

Västkustros och krypbjörnbär i Diö

Ett litet exemplar av en äppeldoftande ros med bågböjda grenar hittades på bangården i Diö, där det växte längs med ett staket i den norra änden av bangården. Rosen bestämdes av Thorsten Elfström och Erik Ljungstrand till västkustros *Rosa elliptica* ssp. *inodora*, en växt som aldrig tidigare har påträffats i Småland. Västkustrosen är snarlik de nära släktingarna åkerros *Rosa agrestis* och tyskros *R. elliptica* ssp. *elliptica*. Till skillnad från tyskros saknar västkustrosen helt glandelhår på nyponskäften; från åkerrosen skiljer den sig bland annat genom att ha håriga stift och

bredare stiftkanal (åkerros 0,5–0,8 mm, Diö-rosen har 1,0 mm) (Ljungstrand 1995; Elfström i brev).

Västkustros finns idag på ett 30-tal lokaler i Sverige. De flesta är belägna i Halland och Bohuslän men man har även hittat rosen på tre lokaler i Skåne och nu tillkommer alltså en lokal i Småland. Västkustros är uppsatt på den nationella rödlistan som starkt hotad (EN) vilket är baserat på att arten är minskande, har kraftigt fragmenterade populationer samt att den har ett litet individantal (mindre än 250 individer; Gärdenfors 2005).

I Diö fanns även ett krypbjörnbär

Västkustros *Rosa elliptica* ssp. *inodora* har friskt äppeldoftande, körtelhåriga blad. Fyndet på Diö bangård är det första i Småland. Växten hör egentligen hemma i trakter med ett betydligt mildare klimat. – Foto Anna Knöppel.

Rubus sect. *Corylifolii* (bestämt till sektion av Tomas Burén och Alf Oredsson). Krypbjörnbär är vanliga i ett brett bälte längs kusten i Småland men är sällsynta till mycket sällsynta i Smålands inland (Edqvist & Karlsson 2007). Något krypbjörnbär har aldrig tidigare registrerats i Diö och det vore intressant att återvända till busken för att, om möjligt, bestämma den till art.

Sprengelsbjörnbär i Södra Vi

På stationen i Södra Vi hittade jag ett äkta björnbär som Alf Oredsson bestämde till sprengelsbjörnbär *Rubus*

sprengelii. Denna björnbärsart bildar lågväxande, krypande snår. Den har håriga årsskott med små, kraftiga och bakåtkrökta taggar samt små, mörkrosa blommor (Karlsson & Thor 1992). Sprengelsbjörnbär står som sårbar (VU) på den nationella rödlistan och har sin huvudsakliga utbredning i Sverige i sydöstra Skåne och i södra Bohuslän.

Fyndet i Södra Vi blev det fjärde registrerade fyndet av sprengelsbjörnbär i Småland. De tre tidigare småländska lokalerna för sprengelsbjörnbär har av allt att döma tillkommit vid import av stormfällt virke från nordvästra Tysk-

Frökapsel av klätt *Agrostemma githago* från Skillingaryds station. – Foto Anna Knöppel.

land på 1970-talet (Edqvist & Karlsson 2007). Hur arten har kommit till Södra Vi är tills vidare okänt. Belägg finns hos Alf Oredsson.

Klätt, bergkårel och hamnsenap i Skillingaryd

I Skillingaryd gjordes flera intressanta nyfynd. Kanske mest iögonenfallande var ett 10-tal individer av klätt (*Agrostemma githago*). Klätt är ett vackert gammalt åkerogräs som var en vanlig syn förr i tiden men som på grund av renare utsäde nu har minskat kraftigt och står som starkt hotad (EN) på den nationella rödlistan. Då klätten saknar

frövila och inte har registrerats från Skillingaryd tidigare kan man dock fundera på om växten sätts ut medvetet i den slänt där den hittades (klätt säljs nu relativt ofta som ettårig prydnadsväxt).

I Skillingaryd hittades även bergkårel *Erysimum strictum*, en växt som aldrig tidigare hittats i Vaggeryds kommun. I Småland har den sina huvudförekomster i branterna vid Vättern och på havsstränderna, särskilt i norra delen. Bergkårel såg jag även på bangården i Hultsfred, där arten tidigare blivit funnen 1992, 1997 och 1998 (Edqvist & Karlsson 2007).

I närheten av stationsbyggnaden i Skillingaryd stod även ett par exemplar av hamnsenap *Sisymbrium altissimum*. Hamnsenap noterades senast i kommunen vid Ekeryds station 1921 (Edqvist & Karlsson 2007).

Gulreseda i Emmaboda

Emmaboda var den lokal där flest arter registrerades under inventeringen, sammanlagt 168 bestämda arter. Här hittades bland annat vägfräne *Rorippa xarmoracioides*, skuggnäva *Geranium pyrenacium* och bangyllen *Barbarea vulgaris* var. *vulgaris*. Men det mest intressanta fyndet var gulreseda *Reseda lutea*. Gulreseda anses vara tillfällig i Småland (Edqvist & Karlsson 2007) och är aldrig tidigare hittad i Emmaboda kommun.

Bangyllen – förbisedd eller ökande?

Bangyllen *Barbarea vulgaris* var. *vulgaris* skiljer sig från vanlig sommargyllen *Barbarea vulgaris* var. *arcuata* bland an-

nat genom sina breda, raka och uppåtriktade skidor. Den har, som namnet antyder, sin huvudsakliga förekomst i Sverige i järnvägsmiljö. Den allmänna uppfattningen om bangyllen tycks vara att varieteten är sällsynt men troligen förbisedd och på spridning (Mossberg & Stenberg 2003, Krok & Almquist 2003, Edqvist & Karlsson 2007). Under sommarens inventering hittade jag bangyllen på sammanlagt 24 lokaler. Lokalerna i Småland var Emmaboda, Lessebo, Kalmar, Diö, Rydaholm, Berga, Pauliström och Hultsfred.

Vanlig sommargyllen hittades på 13 lokaler och mellanformer på 7 lokaler. Bangyllen var alltså klart den vanligaste av de två varieteterna och lokalerna var vitt spridda. Detta bekräftar att förekomsten av bangyllen har underskattats. Troligen är varieteten relativt vanlig i järnvägsmiljö, i alla fall i södra Sverige där inventeringen gjordes.

Ett varmt tack till Alf Oredsson, Torbjörn Tyler, Tomas Burén, Thomas Karlsson, Thorsten Elfström och Erik Ljungstrand som varit med och bestämt flera av arterna samt hjälpt till med att leta fram viktig information kring dessa.

Litteratur

- Almquist, E. 1957: Järnvägsfloristiska notiser. Ett apresos till järnvägsjubileet. *Svensk Bot. Tidskr.* 51: 223–263.
- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Gärdenfors, U. (red.) 2005: *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Karlsson, T. & Thor, G. 1992: *Faktablad: Rubus spregelii – spregelshjörnbär*. Reviderat av E. Ljungstrand 1997. ArtDatabanken, SLU. <<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Fakta->

Hamnsenap *Sisymbrium altissimum* visade sig på Hillerstors och Skillingaryds stationer. Bilden är från Hillerstorp. – Foto Anna Knöppel.

blad/rub-spre.PDF> Publicerat 2007-01-31.
Hämtat 2009-02-06.

Krok, T. O. B. N. & Almquist, S. 2003: *Svensk flora. Fanerogamer och ormbunksväxter*. 28 uppl., bearbetad av L. Jonsell & B. Jonsell. Liber Utbildning, Stockholm.

Ljungstrand, E. 1995: *Faktablad: Rosa elliptica ssp. inodora – västkustros*. Reviderat av M. Edqvist 2006. ArtDatabanken, SLU. <<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/ros-inod.PDF>> Publicerat 2007-01-29. Hämtat 2009-02-06.

Mossberg, B. & Stenberg, L. 2003: *Den nya nordiska floran*. Wahlström & Widstrand.

Anna Knöppel, Flogstavägen 71E-513,
752 72 Uppsala. Tel 070 - 94 63 720
E-post: annaknoppel@gmail.com

Udda växter i Västervik

Ön Lucerna, där Västerviks djuphamn ligger, har på senare år blivit känd i artjägarkretsar genom att det växer minst tio olika främmande björnbärsarter där (Oredsson 2006). De kom in på 1970-talet från nordvästra Tyskland med stormfällt virke. Andra märkliga arter, som lundgamander *Teucrium scorodonia* och klängnunneört *Ceratocarpus claviculata*, följde med samma transporter.

Roger Karlsson, Västervik, har nu påvisat växtspridning med virke från annat håll, nämligen Litauen. År 2007 och 2008 såg han stallört *Ononis spinosa* ssp. *arvensis*, ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata* och blåtag *Funus inflexus* på timmeravfall därifrån.

Stallört har aktuella lokaler bara i Vätterbygden, de båda andra är nya för Småland. Ängstoppklocka finns i östra Mellansverige, i Skåne och på Gotland (toppklockan på gammal tomtmark är en annan ras). Blåtag är en sydöstsvensk kalkkärrsväxt. – Belägg för alla finns i Regionherbariet i Oskarshamn (OHN).

Spridning med baltiskt virke har även rapporterats från Norrland (Mascher 2007, Stenberg 2005).

Boerstånds *Senecio inaequidens* växte 2008 på Lucerna vid en ny järnväg

i vasst, sterilt grus utan andra växter (belägg i OHN). Det är en sydafrikansk art som under sent 1900-tal invaderade Mellaneuropa och nu är en vanlig bångårdsväxt där. Den är högväxt, buskig och blomrik, och man känner omedelbart igen den på de smala, bandlika bladen. Kanske kommer boerstånds att bli en vanlig syn även på svenska banvallar.

Buskvicker. Den berömda botanisten och floraförfattaren Erik Almquist bodde om somrarna under många år i Segersgårde vid Västervik. Han planterade in åtskilligt på tomten (Almquist 1929); en av de arter han nämner är buskvicker *Vicia dumetorum*, en mycket sällsynt lövskogsart. Den växer där ännu; Roger Karlsson fann den 2008 på den nu helt förvildade och igenvuxna platsen. Belägg finns på Riksmuseet (S).

Litteratur

- Almquist, E. 1929: Några odlingar i terrängen. *Svensk Bot. Tidskr.* 23: 44–51.
- Mascher, J. W. 2007: Nya fynd i Ångermanlands flora. *Svensk Bot. Tidskr.* 101: 321–346.
- Oredsson, A. 2006: Tio tyska björnbär på Lucerna. *Svensk Bot. Tidskr.* 100: 226–235.
- Stenberg, L. 2005: Baltnycklar i Norrbotten. *Svensk Bot. Tidskr.* 99: 67–69.

Hästsvansslingan i Blomstermåla

En för Norden ny art, *Myriophyllum hippuroides*

▪ Stefan Ericsson

I samband med arbetet med texten om slingor *Myriophyllum* i Flora Nordica har jag under ett antal år kontrollerat i det närmaste allt pressat material av släktet i de nordiska herbarierna. Eftersom flera utomeuropeiska arter används som akvarieväxter har jag hela tiden varit vaken för avvikande exemplar, och även försökt bekanta mig med exotiska slingor i de större herbariernas samlingar. Ända tills våren 2008 har dock allt svenskt material visat sig tillhöra någon av våra fyra inhemska arter (hårslinga *M. alterniflorum*, knoppslinga *M. sibiricum*, axslinga *M. spicatum* och kransslinga *M. verticillatum*).

En överraskning

Varje gång jag arbetar vid något herbarium har jag tagit för vana att gå igenom samlingen av slingor för att se om det har kommit in något nytt material som jag inte granskat. Så gjorde jag även vid ett kortare besök på Naturhistoriska riksmuseet i april 2008. En hel del nya ark hade då lagts in, särskilt från Småland, så jag plockade ut de småländska slingorna och började rutinmässigt bläddra bland arken. Döm om min förvåning

när jag som sista kollekt i omslaget med kransslinga fann en utomordentligt vacker insamling av den västamerikanska arten hästsvansslinga *Myriophyllum hippuroides* (bild 1)! På arket fanns tre blommande exemplar

Bild 1. Göran Wendts ark av hästsvansslinga *Myriophyllum hippuroides* från Alsterån i Ålems sn, Kalmar län, Småland. – Naturhistoriska riksmuseet (S).

Bild 2. Den lugna viken med riklig hästsvansslinga ligger på norra sidan av Alsteråns norra gren ca 200 m uppströms bron på vägen mot Skälleryd. – Foto Stefan Ericsson.

med kraftig, uppenbarligen flerårig rotstock, och stora blomställningar med långa, hela, jämbreda, svagt sågtandade stödblad. Dessutom fanns ett enda löst blad.

En jämförelse med amerikanska ark av *Myriophyllum hippuroides* i Riksmuseets samling visade stor överensstämmelse just vad gäller stödbladen. Den enda liknande arten, den närbesläktade östamerikanska kamslingan *M. heterophyllum*, till vilken hästsvansslingan ibland förts som en underart, har betydligt bredare och mer rombformade stödblad. Herbariets amerikanska exemplar av hästsvansslinga var dock längre och hade mer rikligt med blad än den småländska växten. Tabellen i en uppsats om nordamerikanska slingor (Aiken 1981) pekade emellertid

entydigt på att slingan från Alsterån verkligen var *M. hippuroides*.

Fynddata

Materialet insamlades av Göran Wendt 20 augusti 1986 med lokalangivelsen "5G Oskarhamn SO-B2 5G3j B1, Alsterån N St. Tökeholm, uttorkad vik av ån". Signaturen "/TK" på Wendts etikett visar att bestämningen till kransslinga *Myriophyllum verticillatum* bekräftats av Thomas Karlsson. En fynduppgift i Smålands flora (Edqvist & Karlsson 2007), "Ålem 500 m SV Postgården (5G3g 4719), göl, 1992 Börje Wennberg" avser samma lokal; Wennberg var ansvarig för denna ruta under inventeringen men inventerade den tillsammans med Göran Wendt.

Wendt och Karlsson må vara ursäk-

tade för bestämningen till kransslinga, det är ändå den nordiska art som hästsvansslingan mest liknar till bladverket. Det enda blad som finns på arket liknar också mycket de blad som landformer av kransslinga kan ha. Men genom de långa, jämbreda stödbliden – som ger bloms-kotten en viss likhet med stjälk-toppa av hästsvans – avviker växten starkt från alla slingor som tidigare setts i Norden.

Återfynd

Stämningen runt Thomas Karlssons skrivbord på Riksmuseet blev nu rätt upprymd, inte minst genom att han förkunnade att jag för en gångs skull hade uträttat något nyttigt! Men i en allmän förbrödring enades vi raskt om att någon borde kolla om hästsvansslingan ännu fanns kvar i Alsterån.

Thomas var den förste som hade vågarna förbi. De första dagarna i maj kunde han konstatera att det verkligen fanns en grov, flerårig slinga på Göran Wendts lokal, en uppgrundad vik på norra sidan av Alsterån ca 200 m uppströms vägbron (väg mot Skälleryd) 1,5 km S Blomstermåla skola, men den var då ännu rätt outvecklad.

I samband med en arbetsperiod i herbariet i Oskarshamn och ett möte på Öland besiktigade jag själv platsen den 21 maj tillsammans med Mora Aronsson. I en liten vik vid parkeringen ovanför vägbron växte då en till bladverket rätt kransslingelik slinga som inte alls liknade de exemplar som Wendt samlat. Men det var något som inte stämde med kransslinga, fast jag

Bild 3. Mora Aronsson med en storvuxen hästsvansslinga. Liksom hos kransslinga är bladen slaka och faller samman när man tar upp ett skott ur vattnet. – Foto Stefan Ericsson.

kunde inte omedelbart komma på vad.

Därefter gick vi upp till den lilla trädkantade vik där Wendt själv hittat hästsvansslingan (bild 2). Viken befanns vara fylld av en veritabel skog av långa, grova, snett uppåttigande slingor, något som fick mig att inse vad jag strax innan hade förbisett: denna slingas skott övervintrar! Kransslinga, som övervintrar som avkastade vinterknoppar (turioner), har inte hunnit bli så här lång så tidigt på året. De skott vi lyckades fiska upp ur vattnet visade sig utgöras av upp till två meter långa ”härvor” (bild 3). Liksom hos kransslinga var bladen slaka och föll samman när man tog upp växten ur vattnet. En närmare koll i härvorna avslöjade att de hölls samman av övervintrade stjälgkar

Bild 4. En närmare titt på hästsvansslingan visar att de bladförsedda skotten utgår från grova, " nakna " fjolårsskott. – Foto Stefan Ericsson.

av knappt en blyertspennas tjocklek, och det var från dessa stjälgar som de kransslingelika skotten nu växte fram (bild 4).

De exemplar jag och Mora fann skiljer sig till utseendet mycket från de i Göran Wendts kollekt. Inte ens som blommande skulle våra långa slingor kunna utvecklas till att likna de korta, grova exemplar han fann. Men Wendt skriver att de växte i "en *uttorkad* vik av ån", vilket tyder på att vattenståndet då var betydligt lägre. Tydligt bildar hästsvansslinga, liksom kransslinga, vid lågt vatten nästan bladlösa skott som ändå blommar.

Mer om hästsvansslinga

Hästsvansslingans hemvist är västra Nordamerika från Mexiko i söder till British Columbia och Wisconsin i norr. Den verkar vara rikligast i staterna längs Stilla havskusten. Jag har inte funnit några uppgifter om att arten etablerats i Europa, men googlar man

på "Myriophyllum hippuroides" finner man snabbt att den används som akvarie- och dammväxt. Några amerikanska sajter tar upp arten som ett problem, och ger tips om hur den kan begränsas, så kanske kan den tänkas bli en invasiv art. Flera av dessa sajter har också bra bilder på arten.

Det är oklart hur arten hamnat i Alsterån, men ett tänkbart scenario är att någon högre upp (i Blomstermåla?) har tömt ett akvarium, eller eventuellt en damm, där växten odlats. Jag och Mora sökte helt hastigt arten vid nästa bro uppströms (vägen mot Skäppentorp) utan att finna den, men där fanns å andra sidan heller knappast någon lämplig miljö. Framtiden får utvisa om arten skall anses vara etablerad. Det vore önskvärt att noggrannare undersökningar gjordes i Alsterån för att fastställa beståndets storlek.

De svenska namnen *hästsvansslinga* och *kamslinga* för *Myriophyllum hippuroides* och *M. heterophyllum* följer Aldén m. fl. 1998.

Citerad litteratur

- Aiken, S. G. 1981: A conspectus of *Myriophyllum* (Haloragaceae) in North America. *Brittonia* 33: 57–69.
- Aldén, B., Engstrand, L., Iwarsson, M., Jonsson, L., Nilsson, Ö. & Ryman, S. 1998: *Kulturväxtlexikon*. Natur och Kultur/LTs förlag, Lund.
- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Stefan Ericsson, Herbarium UME,
Ekologi, miljö och geovetenskap,
Umeå universitet, 901 87 Umeå
E-post: stefan.ericsson@emg.umu.se

Råd till författare

Parnassia utkommer 15 maj och 15 december. Artiklar och notiser bör skickas senast 15 april respektive 15 november för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder – teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast, men vi kan även hantera pappersbilder och dior. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg

En artikel bör i tryck inte vara längre än 8 sidor (inklusive bilder). Ta kontakt i god tid om du i speciella fall behöver mera plats.

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktör: Thomas Karlsson, Skogsvägen 46, 122 63 Enskede. Tel 08 - 5195 5179 (arbetet), 08 - 649 15 69 (hem). E-post thomas.karlsson@nrm.se

Nästa häfte

Ett par artiklar har vi redan inbokade till nästa häfte!

- *Jan Agertz* skriver om växtnamn som beståndsdelar av ortnamn, och hur en ortnamnsforskare går till väga
- *Bertil Möllerström* och *Thomas Karlsson* berättar om bägarnattskattan, ett ogräs som kanske kan bli besvärligt även i Småland.

Äldre häften av Parnassia

Äldre häften av *Parnassia* (år 1992–2008) kan du få för 15 kr styck. Hela sviten (34 häften) kostar 325 kr.

Från år 1988–1991 (8 häften) finns bara få exemplar kvar och de säljs endast i hel svit för 100 kr.

Enstaka häften kan ta slut. I så fall kommer de att nykopieras och kan då få ett något avvikande utseende.

Kostnader för porto och emballage tillkommer. Beställ hos Allan Karlsson, tel 0381–104 16. E-post allan.karlsson@adress.eksjo.com

På baksidan: Trollsmultron, smalbladig lungört, fältgentiana och backklöver kan vi hoppas på att få se under årsmötet i Ädelfors. Foto *Margareta Edqvist*.
Missa inte chansen att få se något av det bästa i Smålands natur, anmäl dig direkt!

Sid 1

Åke Widgren ■ Storigelknopp *Sparganium erectum*
Fyra underarter i Blekinge och södra Småland

Sid 12

Thomas Karlsson ■ Hur går det för gräsullen?

Sid 14

Årsmötet 2009 – Ädelfors 26–27 juni

Sid 14

De vilda blommornas dag 2009 – Söndag 14 juni

Sid 15

Anna Knöppel ■ Nyheter från småländska bangårdar

Sid 20

Udda växter i Västervik

Sid 21

Stefan Ericsson ■ Hästsvansslingan i Blomstermåla

